

АДМЕТНАСЦЬ МАЎЛЕННЯ СТУДЭНТАЎ ВА ЁМОВАХ БІЛІНГВІЗМУ

Сучасная моўная сітуацыя ў Беларусі характарызуецца пераважна суіснаваннем і выкарыстаннем беларускай і рускай моў і можа быць вызначана як беларуска-рускае двухмоўе, а хутчэй, руска-беларускае. Сёння і беларуская, і руская мовы выкарыстоўваюцца ў большасці важнейшых сфер, аднак у колькасных адносінах пераважае руская. Такое становішча нельга прызнаць у наш час нармальным.

У сітуацыі двухмоўя ўзаемадзеянне моў, якія кантактуюць, прыводзіць да інтэрферэнцыі, гэта значыць пры маўленні на адной мове ўжываюцца элементы другой. Іншымі словамі, інтэрферэнцыя парушае нормы абедзвюх моў. Вядома, узровень інтэрферэнцыі залежыць ад ступені валодання другой мовай, ад умення свядома адрозніваць факты розных моў. Беларуска-руская і руска-беларуская інтэрферэнцыя – з’ява даволі распаўсюджаная і закранае ўсе сферы моўнай сістэмы: фанетыку, акцэнтацыю, марфалогію, сінтаксіс, лексіку.

А паколькі праца прадстаўнікоў многіх і многіх прафесій немагчыма без уключэння іх ў разнастайную сістэму ўзаемаадносін з іншымі людзьмі, дык культура маўлення іх павінна быць надзвычай высокая, чаго не заўсёды можна сказаць пра культуру маўлення студэнтаў.

Уласныя назіранні па культуры маўлення будучых бібліятэкараў сведчаць, што яны толькі на занятках па беларускай мове гавораць па-беларуску, а на перапынках (можна сказаць, усюды і заўсёды!) па-руску, але што гэта за руская «речь» у іх? А як вядома, правільнасць маўлення бібліятэкара – аснова яго маўленчай культуры, бо адступленне ад маўленчых нормаў у арфаэпіі, акцэнталогіі, граматыцы, словаўжыванні абцяжарвае разуменне і ўспрыманне маўлення, зніжае аўтарытэт бібліятэкара.

У рускім маўленні студэнта, двухмоўнага індывіда, часта сустракаюцца такія беларуска-рускамоўныя фанетычныя рысы, як цвёрдыя **р** і **ч** на месцы рускіх **р'** і **ч'**, фрыкатыўны **γ** на месцы рускага выбухнога **г**; **дз** і **ц** на месцы **д'**, **т'**; ярка выражанае аканне, таму і атрымліваецца: *благадару*, *крэпас'ц'*, *чалавечык*, *дзверы* і інш. Пад уплывам «дзекання» і «цекання» ў маўленні асоб, якія не

выдзяляюць іншамоўную лексіку з яе спецыфікай вымаўлення на фоне ўласнабеларускай, чуем: *дзекан, дземакрат, цеатр, пародзія* або *д'екан, д'ефект, д'екарыраваць, студ'ент, крыт'ік, арыент'ір, т'іраж* – з альвеалярнымі *д'* і *т'*, калі гавораць па-беларуску. Вядома, гэтыя асаблівасці вельмі ўстойлівыя і часам застаюцца на ўсё жыццё. Асабліва многа памылак у пастаноўцы націску: *а'рест* (замест *аре'ст*), *средства'* (замест *сре'дства*), *намере'ние* (замест *наме'рение*), *соболезнова'ние* (замест *соболе'зновение*), *э'ксперт* (замест *экспе'рт*), *бо'сый* (замест *босо'й*), *мале'нький* (замест *ма'ленький*), *малы'* (замест *ма'лый*), *ножни'цы* (замест *но'жницы*), *обру'ч* (замест *о'бруч*), *петля'* (замест *пе'тля*), *про'стый* (замест *просто'й*), *волосы'* (замест *во'лосы*), *до'ска* (замест *доска'*), *нена'висть* (замест *не'нависть*), *одинна'дцать* (замест *оди'ннадцать*) і г.д.

Зразумела, адной з прычын акцэнталагічных памылак з'яўляецца ўплыў беларускай мовы на вымаўленне рускіх слоў. А гэта значыць, што студэнты не зусім добра ведаюць арфаэпічныя, акцэнталагічныя нормы рускай мовы, ды і не толькі гэтыя.

У маўленні студэнтаў парушаюцца правілы ўжывання прыназоўнікаў і склонаў, назіраюцца адхіленні ад лексічных нормаў, што прыводзіць да невыразнага афармлення думкі, да двухсэнсоўнасці выказвання. Вось некаторыя прыклады, сказаныя па-руску: *Всё-таки я настаиваю кандидатуру Наумович; Сообщаю, что кворум присутствует; Она выступала на конференции о новинках литературы; Необходимо обратить внимание за этой студенткой; Я хочу у вас спросить один вопрос; Что ты молчишь как укопаны; Стань пряма, набери дыхание; Об этом я скажу ниже.*

Рэкордная колькасць памылак ва ўжыванні прыназоўнікавых канструкцый: *Я убеждена о том, что...; Я обдумываю о том, что...; Мы имеем проблему о том, что...; Пусть деканат запросит о том, что...* і г.д. Штампы, якія выкарыстоўвае амаль кожны студэнт: «мало не покажется», «дорогого стоит», «типа того», «в плане того, что», «ну давай», «так сказать», «это самое», «значит...».

І самым выразным паказчыкам коснаязыкасці з'яўляецца словаўжыванне спалучэння «как бы», якое запаланіла маўленне не толькі нашых студэнтаў, але і дзеячаў розных сфер культуры і мастацтва: *Мы как бы об этом уже говорили; Я как бы являюсь*

старостой группы; Я буду с вами в этом смысле совершенно как бы откровенна; Мы как бы здесь единомышленники; На зарплату как бы не проживешь; Как бы дольше придётся учиться; Мы как бы муж и жена; Я как бы счастлива в браке і г.д.

Надвычай часта сустракаюцца кантамініраваныя словазлучэнні ў беларускім кантэксце, парушаюцца лексіка-граматычныя заканамернасці кіравання: *Наш універсітэт займае пэўны статус; Адыгралі ўплыў і прыгажуні; А мы да іх ніякіх прэтэнзій не заявілі; План нашай работы закончаны; Кожны раз куратар робіць нам нейкія парады; Аб гэтым яна адзначыла; Студэнты не маглі садзейнічаць на рашэнне гэтай праблемы; Гэта да нас не датычыцца; Дык на чым усё ўпіраецца; Я вам зараз усё адкажу; Неабходна нам на гэтым абмежавацца; аплата ўзымаецца (па-беларуску бярэцца); па малейшаму поваду – самым нязначным; пярвейшы абавязак – найпершы; уноў – ізноў; ускорыла недахопы – выявіла; у славеснай форме – у слоўнай; абзоры кніг – агляды; нараду з гэтым – побач; не з'явіў жаданне – не выявіў жадання; паставілі ў вядомасць – паставілі в известность (па-беларуску паведамлілі); горш абстаяць справы – ідуць справы або горшыя справы і інш. Такіх эпідэмічных па характары спалучэнняў у маўленні студэнтаў няма.*

Зразумела, сёння варта ўзнімаць праблемы экалогіі не толькі беларускай мовы, але і рускай. Страшэнная колькасць памылак, коснаязыкасць назіраюцца ў радыё- і тэлеэфіры, і гэта сведчанне не толькі нізкай культуры дыктараў, каментатараў, журналістаў і рэдактараў, але і адлюстраванне агульнай культурна-маўленчай сітуацыі ў краіне. Рэзкае паніжэнне культуры маўлення абумоўлена таксама новымі ўмовамі функцыянавання мовы, паяўленнем вялікай колькасці непадрыхтаваных публічных выступленняў, спантаннага выказванняў, паслабленнем афіцыйнай цэнзуры і кантролю. Лідзіраванне вуснага маўлення ў параўнанні з пісьмовым – адна з прычын уплыву гутарковай стыхіі на літаратурную мову. Назіраецца экспансія экраннай культуры, адсюль – меншая колькасць чытацкай публікі. А чалавек, які многа чытае, інакш думае, мае большы слоўнікавы запас, правільна, лагічна і аргументавана выражае свае думкі.

Часам і выкладчыкі вінаватыя ў тым, што ў студэнтаў непрыгожае маўленне. Чытаючы нашы працы, яны запамінаюць тэрміны так, як іх напісалі аўтары выданняў.

Уменне ясна выражаць свае думкі, уздзеінічаць на слухачоў з'яўляецца своеасаблівай характарыстыкай прафесійнай падрыхтоўкі людзей самых розных спецыяльнасцей, асабліва бібліятэкараў, якія па родзе заняткаў звязаны з людзьмі, аказваюць ім пэўныя паслугі.

Д. Ліхачоў пісаў: «Наш язык – это важнейшая часть нашего общего поведения в жизни. И по тому, как человек говорит, мы сразу и легко можем судить о том, с кем имеем дело: мы можем определить степень интеллигентности человека, степень его психологической уравновешенности.

Учыцца хорошей, спокойной, интеллигентной речи надо долго и внимательно – прислушиваясь, запоминая, замечая и изучая. Но хоть и трудно – это надо, надо. Наша речь – важнейшая часть не только нашего поведения, но и нашей личности, нашей души, ума».

А для гэтага пажадана ў кожнай вышэйшай навучальнай установе ўвесці як дысцыпліны спецыялізацыі «Культуру беларускага маўлення» і «Культуру русскай рэчы».

1. *Асновы культуры маўлення і стылістыкі* / пад рэд. У. В. Анічэнкі. – Мінск, 1992.

2. *Каўрус, А. А.* *Стылістыка беларускай мовы* / А. А. Каўрус. – Мінск, 1992.

3. *Лепешаў, І. Я.* *Асновы культуры мовы і стылістыкі: практыкум* / І. Я. Лепешаў. – Мінск, 1989.

4. *Сямешка, Л.І.* *Курс беларускай мовы: падручнік* / Л. І. Сямешка, І. Р. Шкраба, З. І. Бадзевіч. – Мінск, 1996.

5. *Цікоцкі, М.Я.* *Стылістыка беларускай мовы* / М. Я. Цікоцкі. – Мінск, 1995.

6. *Юрэвіч, А.К.* *Стылістыка беларускай мовы* / А. К. Юрэвіч. – 2-е выд. – Мінск, 1992.